

MARIA BARBAL
En la pell de l'altre

Columna

MARIA BARBAL
EN LA PELL
DE L'ALTRE

COL·LECCIÓ CLÀSSICA

PRIMERA EDICIÓ: SETEMBRE DEL 2014

© MARIA BARBAL, 2014

© COLUMNNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.

CARRER PEDRO I PONS, 9-11, 11A PLANTA - 08034 BARCELONA

ISBN: 978-84-664-1881-2

DIPÒSIT LEGAL: B. 14.746-2014

FOTOCOMPOSICIÓ: VÍCTOR IGUAL, S.L.

CARRER ARAGÓ, 390 - 08013 BARCELONA

IMPRÈS A: LIBERDÚPLEX

www.columnnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

El juliol és un temps tan bo per patir o ser feliç com qualsevol altre. A les darreries de juny havia esclatat la notícia i la Isolda havia pensat: aviat tothom estarà de vacances i tindrem una treva. Però el telèfon no havia parat de sonar i, de moment, la ciutat era un cos greixós amb pell pavimentada de llamborda o quitrà, que, a les hores fortes de la calor, dormitava amollant un baf irrespirable. La mare callava al seu dormitori, i, en les estones de calma, quan els ulls grocs del sol desviaven la mirada uns graus enllà del balcó, la Isolda, sense veure'l, observava el carrer de la seva infància. Llavors, el sentit d'irrealitat se li feia present d'una forma quieta i llisa.

Es va tornar a posar davant dels ulls la carta de l'associació Memòria i Llibertat, formada per exrefugiats de la guerra civil espanyola, exdeportats dels camps nazis i familiars. S'instava la seva mare, senyora Ramona Marquès Gil, d'assistir a una assemblea general urgent i s'adjuntava l'ordre del dia amb dos punts únics: explicacions de la presidenta dimitida i elecció de la persona per ocupar el càrrec vacant. Tot seguit, precís i preguntes. Va comprovar que la data proposada s'havia acomplert, era la de la

vetlla, i va tornar el paper a dins del sobre i el sobre a dins del calaix. Per fi havien deixat de trucar-li. Va recolzar les galtes a les palmes de cada mà, els colzes a la taula, i va tancar els ulls.

Ella sempre havia volgut sentir-se segura com la mare, fins s'havia somniat desperta amb el nom d'ella, Ramona. Durant bastants anys, així era com s'hauria volgut dir. No pas perquè Isolda no li agradés, sabia que aquell nom havia estat triat entre molts d'altres perquè no sonés vulgar ni fos fàcil de confondre amb el d'una altra dona. Però dir-se Isolda era com iniciar la conversa amb una indiscreció, l'allunyava de passar inadvertida.

Quan el Joan Gómez se'n va anar de casa i de la ciutat, de moment, la Isolda semblava aixoplugada sota l'ombra única de la Ramona Marquès, la mare. Recordava haver trobat divertida la manera com ella va córrer a tapar l'aparell de televisió amb una bandera republicana i la pressa amb què va ocupar la taula amb el mètode de francès. Després, a l'ample, durant uns dies n'aprenien juntes com en un joc. Però la Isolda tenia el primer gran secret, i no es tractava pas d'aquell que la Ramona Marquès li havia regalat com la gran cosa, la història del seu enamorament amb el Rossend Garcia Brell, els pocs dies que tots dos havien compartit. Allò que la nena amagava era el rebuig al magnífic pare desconegut que la mare li acabava de presentar. Segons la Ramona, saber que el Rossend havia existit, amb les seves idees i la seva autoritat, havia de rescabalar la Isolda de la pèrdua de qui li havia estat un pare veritable, el Joan.

Ella hauria preferit tenir un nom més corrent. També li hauria agradat sentir-se còmoda, lluny de la discreció que la caracteritzava, però a mesura que creixia s'omplia de plats i més plats d'admiració cap a la mare i el seu jo

tendia a arronsar-se per deixar tot l'espai a la Ramona. Ella dominava cada anella de moviment al voltant seu i la Isolda es veia com el còdol, fred i pesant, enviat amb punteria allí on romanen serenes les aigües d'un estany. No s'hauria imaginat mai que ella era l'únic que es mantenia estable en el viure de la seva mare.

Des de l'escapada del Joan Gómez, doncs, en l'espai estretament lluminós que ell havia deixat, la nena encara tenia la Ramona més a la vora. Si no hi havia la padrina o l'*abuela*, sortint d'escola, la mare se l'emportava a Memòria i Llibertat, a la seu de l'associació de veïns, i ella jugava al vestíbul, com si aquell espai fos la casa d'un iaio. Encara que allí la Isolda sovint sentia dir que era espavilada i bonica, hauria volgut assemblar-se a algú diferent d'ella mateixa, rosseta i menuda. A la mare, posem per cas, morena i massissa de cintura amunt. Justament, en el present, assumida la pròpia identitat, pensava en aquell desig inconscient o gandul, el de ser una altra.

Va tornar a escoltar la veu del contestador. L'Horaci Clua, que, amb el seu interès pels socis, havia destapat la capsa dels trons, demanava tenir una conversa amb sa mare per aclarir la denúncia dels fets i els seus matisos. Encara, quan va acabar el missatge, la Isolda va tornar a pitjar el botonet i va escoltar de nou el periodista. Llavors va alçar el cap i va veure la Ramona amb camisa de dormir, el gros volum dels pits, sota el cotó prim de color lila, marcant la doble reverència divergent, una a sota de cada braç. La seva mare era quieta al llindar. A la Isolda, els seus ulls li van semblar més junts que mai, massa. La mirava expectant, com si calibrés si la seva filla podia ser-li d'ajut o es convertiria en llast.

Tot havia començat al juny de 2004, quan en l'acte de presentació de l'escriptora russa Anna Politkóvskaia, a la seu del Col·legi de Periodistes de la rambla de Catalunya de Barcelona, un escriptor jove s'havia deixat captivar per l'expressió trista d'aquella dona, mentre escoltava la seva veu, tan delicada que, encisant l'oïda, havia provocat que ell perdés l'àgil traducció que feia de forma immediata una catedràtica de llengua russa.

O potser l'esperit del noi s'havia trasbalsat després de sentir l'inici de l'interès d'Anna pel poble txetxè. El 1999 ella havia fet un primer viatge a Txetxènia amb la intenció de recollir dades per escriure un reportatge per a la revista *Nóvaia Gazeta*, per a la qual treballava. Volia informar sobre els efectes de les guerres en la població civil i s'havia trobat descobrint un genocidi. Fosses comunes amb cadàvers amb les mans lligades amb filferros, torturats, mutilats; altres, amb la pell alçada. El reportatge va canviar de tema. Llavors, encara a Txetxènia, la van segrestar. Estava destinada a desaparèixer, però dos homes van caminar tota la nit per telefonar a *Nóvaia Gazeta*, a Moscou, informant de quan havia estat detinguda i d'on calculaven que es trobava. Des de la capital, la revista va donar l'alarma, van remoure cel i terra i van alliberar-la. Els dos homes que havien caminat tota una nit per salvar-li la vida van resultar morts.

L'Horaci es va trobar contenint la respiració. Com si acabés de llegir una declaració de fidelitat absoluta d'aquella dona pels txetxens. El periodista era capaç de posar-se en la pell d'una altra persona que feia la feina que a ell li agradava. Però, fer-la bé, suposava fer-se passar la por i jugar-se la vida?

Ser allí per escriure un retrat del personatge de la periodista i lluitadora, no poder-se concentrar del tot en el

que escoltava perquè el pensament se li disparava en reflexions sobre l'ofici, el feia sentir com un cuc amb ganes d'enlairar-se com una papallona. L'Horaci Clua va passar a preguntar-se com aquella dona, amb una aparença de fragilitat tan notable, havia actuat amb valentia i per quin determini havia decidit posar la seva existència a la ruleta com una boleta blanca que saltirona entre tot de ranures de color vermell. Quin era el motiu personal que l'abocava a perills extrems quan podia limitar-se a una existència positiva sense un compromís d'aquella magnitud? I el que ja l'empipava: per què, a ell, li interessaven més aquelles qüestions individuals que el genocidi dels txetxens i la corrupció política al Kremlin?

El periodista va pensar que un narrador hauria pogut convertir aquella dona en la protagonista d'una novel·la llarga i impactant. Va reposar els ulls en Anna Politkóvskaia. Amb aplicació, va parar de nou l'orella als sons finament aguts i se'n tornà a escapar aviat per pensar que havia de deixar de fumar d'una vegada, el pit li pesava com un sac de sorra. Va mirar de nou aquell somriure gravíssim de la periodista russa i es va sentir del tot inútil. Havia captat, llavors sí, la traducció del pensament amb què ella va cloure la seva intervenció. La veu experta de la intèrpret li havia arribat a l'auricular, semblava que venia de lluny, per transportar des del rus fins al català l'afirmació que havia deixat la sala en un silenci extrem. Politkóvskaia acabava de dir que, al seu país, expressar en públic que no s'estava amb el poder comportava el risc d'acabar amb un tret al cap.

Mentre l'Horaci Clua es flagel·lava pensant que ell no tan sols no servia de blanc de cap causa, sinó que la majoria de les vegades escrivia sobre temes inútils, va prendre la paraula la Ramona Marquès. En contrast amb el

timbre de pregària de la gran dona russa, la veu modulada i vibrant de la presidenta de Memòria i Llibertat avançava talment una locomotora lluent, sense concessions a la ignorància sobre la lluita d'Anna Politkóvskaja i la possible distància dels assistents amb els temes polítics de l'ex-URSS. La velocitat informativa més la convicció, servides en el solo d'aquella dona, esdevenien quasi una arenga. El contingut no tenia matisos, era el pinyol de les idees de sempre: la lluita de David contra Goliat, del pres, del pobre, del feble contra el poder.

Acabat l'acte, quan l'Horaci observava aquella dona alçant-se de la cadira, amunt el cap afinat de breu barbeta, amb mirada d'ocell i expressió àvida i penetrant, com havien estat les seves paraules, va tenir una idea. S'hi va acostar i va demanar-li una petita entrevista, «tres o quatre preguntes només». Amb gran sorpresa per part d'ell, la Marquès hi accedí sense un tel de dubte. Llavors no li anava bé, havia de sopar amb Anna Politkóvskaja, però l'endemà el rebria a les dotze en aquella adreça, i li passà una targeta. L'Horaci Clua li va donar la seva i es va retirar.

La Isolda ignorava aquest inici, igual que moltes de les activitats de la seva mare. Sabia el signe que tenien i, també, que el volum de la presència pública de la presidenta de Memòria i Llibertat havia augmentat molt en els últims temps. Li trucava a casa i no l'hi trobava quasi mai. A les xerrades sobre Memòria i Llibertat a centres cívics i biblioteques, s'hi havien afegit escoles i instituts. Cada dos per tres anava a la televisió i, encara més sovint, a la ràdio. La presència de la Ramona Marquès al Congrés dels Diputats, amb motiu de la commemoració dels

seixanta anys de l'alliberament dels camps de concentració nazis, havia disparat la seva popularitat. L'acte havia estat retransmès per les principals cadenes televisives del país i li havia suposat la consagració absoluta.

Després d'anys de mantenir-se allunyada de la seu de Memòria i Llibertat, la Isolda hi havia acudit. A la sala d'actes de l'associació de veïns, reunits davant el televisor, es proposaven veure la commemoració del final de l'Holocaust que havia de tenir lloc al Parlament espanyol i on havia de prendre la paraula la Ramona Marquès com a presidenta de l'associació. Per exprés desig dels socis de Barcelona, la sessió s'havia obert a tot el barri. Malgrat que bastants, com els Ferrer, havien mort, des de tot Catalunya hi havien acudit una bona colla de socis. Separada de sa mare, a la Isolda Gómez Marquès, allí, quasi no la coneixia ningú.

Hi havia tres persones amb cadira de rodes, dues que havien entrat en la desmemòria i somreien a tort i a dret. Una velleta havia saludat la filla de la Ramona com si la recordés, li havia agafat totes dues mans, de seguida li havia fet petons a les galtes i va retenir-la amb una força sorprenent, fins que la dona que l'acompanyava l'havia distret i ella se n'havia pogut esquitllar. La Mercè Alella hi havia assistit sense el Daniel i li havia alçat la mà des del mig d'una filera on feia parella amb la Greta Tobart.

A la pantalla es veia la sala del Parlament i havien començat per l'ordre establert. Algunes persones del públic de la sala d'actes començaven a fer becaïna, i altres, a desembolicar caramels. Però, de sobte, dins la pantalla, s'havia vist la Ramona Marquès alçant-se i anant fins a un faristol amb un micròfon a punt. Tot seguit havia pres la paraula. Una cadena d'exclamacions entre els congregats a la sala havia fet perdre a la Isolda els primers mots de la seva

mare. L'havia vist seriosa i resolta, amb un vestit jaqueta blau marí nou i una gran agulla de pit a la solapa. Havia respirat. La Ramona no gastava gaire en vestits i la Isolda sovint trobava que anava amb peces de batalla. Llàstima que el pentinat de perruqueria li donava l'aparença de senyora que s'ha arreglat per a l'esdeveniment. Havia començat en un to caut però de seguida havia agafat seguretat. Les paraules tenien a la seva boca una embranzida dramàtica, i als ulls dels diputats, un aterratge contingut.

A la sala d'actes, el que deia la Ramona Marquès s'havia aplaudit de tant en tant. Quan havia dit que aquell era un fet d'importància nacional que arribava massa tard, per exemple, o quan havien escoltat que les associacions d'exdeportats i exrefugiats, a part de tutelar i canalitzar els seus interessos, havien passat a ser organitzacions socials útils a tot el país. El rebombori més gran a la sala havia arribat quan la Ramona havia llegit que la memòria històrica no solament havia de rescatar de l'oblit les víctimes del nazisme sinó les dels anys del terror feixista de Franco.

La Isolda sentia com aquells mots podien irritar uns quants dels diputats del Congrés espanyol i, de sobte, va tenir por per sa mare. Per primera vegada, era conscient que allò podia posar una persona en perill. La contundència i la claredat amb què s'expressava la presidenta de Memòria i Llibertat havien de fer forat en els successors de les ideologies que atacava i en persones que, amb la seva tebiesa, havien tapat els ulls a tant de mal. La noia es va desenganxar del discurs i de la sala d'actes de l'associació de veïns i, de seguida, com si li faltés aire, havia sortit al passadís. L'últim que havia sentit de la veu de la seva mare era que estaven en el projecte d'elaboració de les llistes completes dels deportats. La Isolda va decidir sortir al carrer i, després, tornar cap a casa. Se n'anava

amb la pregunta que en un munt d'anys no s'havia fet. La seva mare podia arribar a irritar tant perquè algú atemptés contra ella?

També es preguntava, la Isolda, com havia estat que aquell periodista que signava H. C. s'interessés pels pocs refugiats que quedaven de la guerra civil espanyola i pels exdeportats dels camps nazis, la majoria encara dispersos, aquells qui, una hora o altra, havien retornat a casa i s'havien associat per conservar la flama de la seva fe en la democràcia, de la seva voluntat de memòria. La seva mare li'n donaria resposta aviat.

L'Horaci Clua va dir al taxista que el deixés al carrer Llull amb rambla del Poblenou i va anar baixant fins que va tombar pel carrer de Ramon Turró i es va endinsar en un nucli de vivendes més compacte fins al carrer de Castanyes. El número corresponia a un edifici de vorera petita, d'obertures modestes. La Ramona Marquès el va rebre amb aplom i començà a parlar mentre el guiava per un estret passadís sense quadrets ni altra decoració.

La sala donava a un balcó de barana de ferro dels d'abans per on entrava un sol alegre. Hi havia una taula rodona amb un llum de pantalla blanca penjat del sostre, un ordinador i, a darrere, dues prestatgeries en angle recte; no eren gaire grans. A l'altra banda de la sala, un sofà color vi i una tele antiga a la paret contrària. No es podia dir que allà s'hi visqués amb luxe. Mentre ella li anava a fer cafè, el periodista va mirar els títols. Tots eren d'història dels segles XIX i XX, biografies i de moviments sindicals i de partits polítics. També allí, les parets eren lliures de pintures; tampoc no hi havia ceràmiques, flors, cap cendrer. En aquella hora tranquil·la del migdia, en

aquella cambra, va pensar, ara mateix em posaria a escriure. Si hagués estat sol hauria iniciat un text, aquell que se li resistia sovint, a casa, atapeïda de llibres i de papers, on se sentia com un rèptil caçat en sec dins un salobre.

Quan la Ramona va tornar amb un cafè i una infusió, l'escriptor es va fixar que la faldilla negra que ella duia era cenyida fins als genolls i acampanada des d'allí fins a mitja cama; unes botes curtes delataven uns peus originals amb un petit galindó cada un. La brusa era blanca, camissera, de tergal ordinari com el de la faldilla, dos dels botonets es veien a punt d'escapar dels traus tibats. El noi va agafar la tassa de la breu safata de plàstic dur que ella havia deixat al costat dels llibres, davant l'ordinador, va xarrupar i es va cremar la llengua.

—Vostè dirà!

—Parli'm de Memòria i Llibertat.

N'explicà la fundació, obra de la parella Ferrer, el nombre de membres, les fites i les característiques. Alguns dels socis de l'inici eren morts. En desgranà els reptes immediats. Mentre parlava de quan ella havia arribat a la direcció, el noi s'adonà que un dels botonets de la brusa de la senyora Marquès s'havia enfonsat traï endins i ja no es veia.

Van reprendre, encara, el tema de Politkóvskaia, ell li va dir que l'auricular de la sala d'actes no li havia funcionat bé i ella li va donar notícia d'allò que la periodista russa havia explicat sobre l'assalt al teatre Dubrovka. La Ramona en parlava airosa, com si fos possible assimilar aquella crueltat immensa i la hipocresia amb què els governants l'aplicaven. Ell va alçar-se dient que l'avisaria quan sabés la data exacta en què sortiria publicat l'article. Tota sola, la Marquès va somriure; s'havia pensat enrao-

nant davant d'un públic de periodistes. Un dia havia llegit sobre el malson universal dels actors, la por a l'escenari, però ni els dolors musculars sovintejats, ni els oblots, ni el mirall quan s'hi enfrontava sense pressa, l'havien sumit en el dubte de si també ella hi podia topar. El convenciment de la lluita que l'empenyia a dedicar-se a Memòria i Llibertat li donava valor.

La Isolda havia sentit explicar a sa mare l'anècdota de l'escola. Ella era intel·ligent, però fins als dotze anys, quan una mestra li havia dit «Ramona, tens un far al mig del front», no se n'havia adonat. Total, perquè havia estat l'única del grup que havia entès les equacions a la primera. O es tractava de les oracions explicatives? Fos a causa del que fos, en aquella edat les opinions favorables són, la Isolda semblava que ho sentia encara, «com aigua de pluja per a les plantes».

Li havia dit que es recordava davant del mirall imaginant-se un punt lluminós sota els cabells i entre les celles, damunt dels ulls, que la Ramona tenia una mica més junts del que és corrent. La mare sempre ho explicava a la Isolda i somreia. Hi afegia que havia passat de nena a noia gràcies a la devoció d'aquella mestra. També, físicament, s'havia esponjat i arrodonit com si li bombessin oxigen a dins del cos.

Però l'avi, el Jaume Marquès, li coneixia un altre do.

—Isolda, tu també passes dels morrets a les rialles en pocs segons?

L'home li deia que la Ramona, quan era criatura, sovint s'enutjava i reaccionava de manera malagradosa. Però al cap d'uns moments podia convertir-se en la xamosa ovella a punt de carícies, disposada a riure i a agradar. I encara, sabia imitar els altres, el posat, l'expressió; si volia, fins el to de veu encertava. I era capaç de giravoltar

d'alegria per la rialla d'un altre, de plorar per un tall que s'hagués fet una companya d'escola.

El que el Jaume Marquès no sabia explicar a la seva néta Isolda era que un dia la Ramona havia volgut consolar la Beneta, la tieta que, segons ella, l'hi tenia votada. La Beneta ho havia referit al Jaume com un fet excepcional, ja que la Ramona, d'ordinari, es portava més que malament amb tots dos, però sobretot amb la tieta, que aleshores li feia de mare. El Jaume es preguntava si néixer i passar els primers dies al sanatori, amb la Laura, on havia hagut d'ingressar-la al cap de poc d'estar embarassada, havia afectat la Ramona per sempre. I ell tampoc no se n'havia pogut cuidar. S'ho preguntava de pensament, però mai no ho hauria preguntat de paraula, estava convençut que hi ha temes que pertanyen a la zona dels silencis.

Pare i filla havien anat a viure al carrer de Castanys quasi amb Turró, no gaire lluny d'on el Jaume Marquès treballava. Ell, llavors, li deia «xiqueta». A la Ramona, aquest mot no li agradava, li recordava el mas, que ell havia menat amb un altre home per a uns senyors, no gaire lluny del sanatori Pere Mata. Des de la ciutat gran, el mas s'apareixia a la nena com un lloc ple de rocs i de pols. Quan hi havia anat, l'altre treballador la cridava així, «Xiqueta!», i la tieta mateixa també ho feia, sempre rebufant davant del pare en contra d'ella. «Agueta xiqueta...». Però, era costum, el pare callava quan la dona sortia de polleguera; la Ramona havia esperat que un dia ell descarregaria el puny damunt la taula, que alçaria el to de veu, però mai no ho va fer. Ella no es queixava del mot. Xiqueta, xiqueta... però ja veuràs, ja, es deia, quan sigui gran!

I no havia calgut que fos noia, no, per demostrar qui tallava el bacallà en aquell pis del Poblenou, el barri on vivien. Quan el pare no li concedia el que ella demanava,

o es distreia i la Ramona creia que no li feia cas, la nena arrambava totes les galetes i la xocolata que tenien a la cuina en un armari alt i, en acabat, ho vomitava de raig o es donava cops contra les parets fins que tenia els braços i les mans plens de morats. I el Jaume Marquès aviat va aprendre a dir amén, a callar i a somriure, tot fós per no veure aquell espectacle.

No obstant el determini potent de ser algú, quasi als divuit anys, tot en la vida de la Ramona era discret, menys el cos i, tan veïns l'un de l'altre, els ulls negres, que es repartien una solada de melangia interrogant. Ella tenia un projecte encara sense direcció, era valenta, ningú no se n'havia adonat, però l'ocasió no havia arribat encara. És ben sabut que els dons de les fades sovint no s'espiguen fins al cap d'anys.